

Analiza poslovnog okruženja malih i srednjih preduzeća u Srbiji **

Rezime : : Ekonomski potencijal i značaj malih i srednjih preduzeća za privredni razvoj Srbije sve više se naglašava, ali da bi se on i ostvario potrebno je stvoriti stimulatívno poslovno okruženje i obezbediti direktne mere podrške razvoja ovog sektora. U tom cilju, prvi korak je kritička analiza okruženja u kojem mala i srednja preduzeća trenutno posluju.

Ključne reči : mala i srednja preduzeća, poslovno okruženje

Summary : Potential of SMEs development for the economic growth in Serbia is more and more appreciated. However, in order to facilitate SME growth, it is essential to create a stimulative business environment and to introduce instruments for SME support. Logically, analysis of the current business environment of SMEs is the first step in this process.

Key words: small and medium enterprises, SMEs, business environment

1. UVOD

Mala i srednja preduzeća sve češće se navode kao jedan od glavnih oslonaca srpske privrede u narednom periodu tranzicije. Očekivanja od ovog segmenta privatnog sektora srpske ekonomije veoma su ambiciozna jer se, prema Vladinoj Strategiji razvoja malih i srednjih preduzeća i

* Ministarstvo za privredu i privatizaciju Republike Srbije

** Rad predstavlja deo rezultata istraživanja na projektu 1324 finansiranog od strane MNTRS

privatnog preduzetništva u Republici Srbiji 2003-2008, predviđa da se u ovom sektoru otvori čak milion novih radnih mesta, a ukupan broj malih i srednjih preduzeća i privatnih preduzetnika sa sadašnjih 270 000 poveća na 400 000.

Značaj malih i srednjih preduzeća u razvijenim tržišnim privredama najbolje ilustruje primer Evropske Unije u kojoj od 20 miliona preduzeća čak 99% čine mala i srednja preduzeća. Mala i srednja preduzeća predstavljaju i glavni izvor zapošljavanja u Evropskoj Uniji jer obezbeđuju 2/3 radnih mesta u celom privatnom sektoru. O ekonomskoj snazi "male privrede" najbolje govore podaci da mala i srednja preduzeća učestvuju sa 70% u ukupnom prometu, odnosno 60% u bruto društvenom proizvodu Evropske Unije.

Iako mala i srednja preduzeća po broju već sada čine oko 99% ukupno aktivnih preduzeća i u Srbiji, njihov doprinos zapošljavanju i rezultatima privrede značajno je manji nego u Evropskoj Uniji. Ohrabrujuće je, međutim, da se iz godine u godinu beleži pozitivan trend kod većine pokazatelja poslovanja. U protekle dve godine ukupan broj zaposlenih u ovom sektoru porastao je za preko 100 000. Iako se jedan deo ovog povećanja može objasniti smanjenjem sive ekonomije, odnosno prijavom radnika koji su ranije radili "na crno", evidentno je da je, ako ne u dvogodišnjem nego nešto dužem vremenskom periodu, ipak ostvaren značajan porast broja radnih mesta u ovom sektoru. Treba spomenuti i da su mala i srednja preduzeća bila najvitalniji deo srpske ekonomije u periodu sankcija, iako nisu uživala nikakvu značajniju pomoć države i često se nalazila u neravnopravnom položaju u odnosu na velika preduzeća.

Na osnovu svega iznetog opravdano je očekivati da mala i srednja preduzeća potencijalno zaista mogu značajno da doprinesu oporavku i razvoju srpske privrede. Međutim, neophodno je obezbediti i uslove da se ovaj potencijal iskoristi. Ako vršimo međunarodna poredjenja rezultata malih i srednjih preduzeća moramo porediti i uslove u kojima se oni ostvaruju. Mala i srednja preduzeća u razvijenim, ali i zemljama u tranziciji (sa kojima je celishodnije porediti napredak Srbije u narednom periodu) posluju u drugačijem poslovnom okruženju i uživaju značajnu pomoć i podršku države, što svakako doprinosi njihovim boljim rezultatima poslovanja i većem doprinosu ekonomiji zemlje u celini.

Uloga države u periodu tranzicije ka savremenoj tržišnoj privredi je da uz minimalne intervencije utiče na stvaranje stabilnog i sigurnog poslovnog okruženja, u skladu sa potrebama privrede, u kojem privrednici mogu jednostavno i sa visokim stepenom sigurnosti da planiraju i ostvaruju svoje poslovne poduhvate. To znači da je neophodno da se i u Srbiji stvore stabilni makroekonomski uslovi, uspostavi povoljna poslovna klima ali i donese odgovarajući zakonski okvir (praćen efikasnim administrativnim procedurama) koji će na adekvatan način regulisati sva pitanja od značaja za poslovanje privrednih subjekata.

Neravnopravan položaj malih i srednjih preduzeća na tržištu nameće potrebu za preduzimanjem i **dodatnih, afirmativnih mera** od strane države i regionalnih

odnosno lokalnih vlasti, usmerenih konkretno na razvoj ovog sektora. Dva glavna hendikepa malih i srednjih preduzeća mogu se sublimirati kao

1. teže obezbeđenje potrebnih resursa (finansijskih sredstava, tehnologija, opreme, odgovarajućih kadrova, poslovnih kontakata i informacija i sl.) i to često pod nepovoljnijim uslovima u odnosu na velika preduzeća, posebno u početnoj fazi poslovanja.
2. lošija konkurentna pozicija usled nemogućnosti korišćenja ekonomije obima

Izvorni problemi malih i srednjih preduzeća dodatno su naglašeni u Srbiji usled ranije nepovoljne poslovne klime koja je favorizovala društveni sektor i velike privredne sisteme, a koja se sporo menja.

Neophodno je, dakle, da se i kod nas započnu organizovane aktivnosti podrške budućim i sadašnjim preduzetnicima u savladavanju početnih poteškoća i rastu i razvoju poslovanja. Modaliteti ove pomoći, finansijske i nefinansijske, treba da budu definisani u skladu sa specifičnim potrebama naših preduzetnika i međusobno usklađeni, a za njihovu efikasnu realizaciju potrebno je izgraditi i niz novih institucija koje već postoje u razvijenim tržišnim privredama.

2. POSLOVNO OKRUŽENJE U SRBIJI POSMATRANO IZ UGLA MALIH I SREDNJIH PREDUZEĆA

Očigledno je da stimulativan i stabilan poslovni ambijent predstavlja jedan od uslova za razvoj preduzetništva i privrede u celini. To je ujedno i preduslov da direktne afirmativne mere podrške razvoju malih i srednjih preduzeća, nefinansijske ili finansijske, mogu da ostvare širi efekat. Aktivnosti na unapređenju privrednog ambijenta moraju da imaju permanentan karakter jer stimulatивно poslovno okruženje predstavlja ključnu komponentu konkurentnosti zemlje i njene privrede u celini.

Iz ovih razloga interesantno je razmotriti u kakvom okruženju mala i srednja preduzeća posluju u Srbiji danas, nakon početka perioda tranzicije.

Privredna kretanja. Na makroekonomskom nivou, od početka reformi u 2001. godini najvidljiviji pozitivni rezultati ostvareni su u oblasti monetarne politike, odnosno obaranju stope inflacije (koja je u 2002. godini svedena na 14.8%) i održavanju relativno stabilnog kursa dinara. Statistika pokazuje, takođe, rast bruto društvenog proizvoda, mada postoje indicije o padu industrijske proizvodnje u 2003. godini (što je teško pouzdano utvrditi s obzirom da statistika još uvek prati prevashodno društvena preduzeća kojih je sve manje). Obim spoljnotrgovinske razmene takođe je povećan, ali rast izvoza značajno zaostaje za rastom uvoza uslovljavajući tako povećanje spoljnotrgovinskog deficita. Neosporan je i rast zarada i kupovne moći stanovništva u odnosu na period sankcija, ali i visoka stopa nezaposlenosti (koja po zvaničnim podacima dostiže čak 30%), rast troškova života i visoke stope siromaštva, posebno kod pojedinih društvenih grupa.

Na srpskoj privrednoj sceni neosporno dominantan proces još uvek je privatizacija društvenih preduzeća koja sa sobom donosi niz tektonskih promena u privrednom miljeu zemlje uz ostale «kolateralne» efekte. Imajući u vidu da su likvidacija i stečaj takođe neophodni instrumenti za sređivanja stanja u zapuštenoj domaćoj privredi, po okončanju privatizacije videće se dosta drugačije lice srpske privrede. Iako se očekuje da će se kroz privatizaciju stvoriti efikasnija preduzeća i povećati domaće i strane investicije u privredu, prvi efekat koji se već oseća je porast nezaposlenosti i socijalnih tenzija.

Za mala i srednja preduzeća proces privatizacije u domaćoj «velikoj» privredi svakako će otvoriti neke nove tržišne mogućnosti i šanse za poslovnu saradnju sa novim vlasnicima, na zdravim, tržišnim osnovama. To je važno jer je prirodna uloga malih i srednjih preduzeća u privredi zemlje da popunjavaju manje tržišne niše ili da se razvijaju kroz uključivanje u lanac snabdevanja velikih preduzeća, koja čine noseću rešetku privrede zemlje. Međutim, u ovom trenutku dolazak stranih kompanija još uvek ne može da se okarakterise kao značajan trend u najvećem broju privrednih oblasti. Istovremeno, dobar deo starih, velikih društvenih privrednih sistema, često nosioca privredne aktivnosti određenog kraja, nalazi se u izuzetno lošoj situaciji i prolazi kroz bolan proces restrukturiranja. Nivo aktivnosti i u ostalim preduzećima koja se privatizuju je relativno nizak (faza «čekanja») ili postoje početni problemi prilagođavanja novih vlasnika. U takvim okolnostima mala i srednja preduzeća nemaju oslonac i ne mogu da uspostave saradnju sa velikim preduzećima, što značajno limitira domete i pravce njihovog razvoja. Zato je za razvoj «male» privrede veoma važno što brže sprovođenje privatizacije «velike» privrede i stvaranje novih privrednih lidera.

Situacija u kojoj se nalaze stari, veliki društveni poslovni sistemi i odsustvo stranih multinacionalnih kompanija donekle predstavlja i šansu za brži rast srednjih preduzeća i zauzimanje tržišta. Međutim, domaće tržište nije preterano veliko, a kupovna moć stanovništva je, još uvek, prilično niska. Konkurencija je, s druge strane, usled liberalizovanog spoljnotrgovinskog režima u skladu sa regionalnim i svetskim trendovima, sve prisutnija i to u svim robnim i cenovnim grupama, a izvoz još uvek ne predstavlja realnu alternativu za najveći broj malih i srednjih preduzeća. Na kraju, tu je i problem finansiranja rasta i razvoja preduzeća o kome će kasnije biti više reči.

U ovim novim tržišnim uslovima povećanje konkurentnosti predstavlja zato preduslov rasta, ali i opstanaka većine malih i srednjih preduzeća na domaćem tržištu, a međunarodna saradnja i izvoz (makar i na okolna tržišta bivše velike Jugoslavije) važna razvojna šansa čak i za mala preduzeća.

Za mala i srednja preduzeća koja su, zbog svoje prirode, posebno osetljiva na neloyalnu konkurenciju, osiguranje slobode konkurencije veoma su bitna pitanja. U našim uslovima, to pre svega znači suzbijanje sive ekonomije. Siva ekonomija deluje kao neloyalna konkurencija najviše upravo malim i srednjim preduzećima koja su, zbog nemogućnosti korišćenja efekta ekonomije obima, veoma osetljivi na neloyalnu cenovnu konkurenciju.

Posledice sive ekonomije su veoma ozbiljne i znatno šire od smanjenja poreskih prihoda. Siva ekonomija je neloyalna konkurencije za preduzeća koja se pridržavaju zakona i zakonskih odredbi i, samim tim, moraju da snose troškove poštovanja zakona i plaćanja poreza. Siva ekonomija doprinosi smanjenju opšteg nivoa poštovanja zakona i plaćanja poreza, po principu – ako drugi mogu uspešno da izbegavaju svoje zakonske obaveze, zašto bih ja plaćao? Siva ekonomija, takođe, dovodi i do opadanje kvaliteta roba i usluga zahvaljujući dobavljačima iz sfere sive ekonomije, koji često ne poštuju važeće standarde i konkurentnost grade prevashodno na cenovnoj komponenti.

Iako je siva ekonomija, u manjem ili većem obimu, prisutna u svim zemljama, obim sive ekonomije u Srbiji (koji se po nekim procenama kreće i do 1/3 bruto nacionalnog proizvoda) čini da su njeni efekti toliki da značajno utiču na širi poslovni ambijent. Različiti pojavni oblici sive ekonomije prisutni su u Srbiji. Oni podrazumevaju razne vidove utaje poreza kroz neprijavljen prihod, neprijavljen uvoz ili/izvoz, obavljanje neprijavljenih poslova u registrovanim kompanijama, neprijavljene radnike u registrovanim preduzećima itd. Visokom stepenu sive ekonomije svakako doprinosi i široko «prećutno» društveno prihvatanje ovakvog ponašanja, kao i njegovo selektivno sankcionisanje.

Zvaničan stav je da se borba protiv sive ekonomije mora zasnivati na paralelnoj primeni principa «šargarepe i štapa», odnosno poboljšavanja uslova poslovanja u zvaničnoj ekonomiji i smanjenjem prostora za delovanje sive ekonomije kroz nova zakonska rešenja, strožiju inspekcijsku kontrolu i kaznenu politiku. Namera je da se siva ekonomija ne eliminiše, već postepeno prevede u legalne tokove, imajući u vidu obim ovih aktivnosti, ali i veliki broj ljudi kojima je siva ekonomija trenutno jedini izvor prihoda za zadovoljenje osnovnih egzistencijalnih potreba.

Usvojena smanjenja poreskih opterećenja i pojačana inspekcijska kontrola prvi su koraci u borbi protiv sive ekonomije. Očekuje se da će uvođenje poreza na dodatu vrednost (PDV) takođe doprineti smanjenju obima sive ekonomije, jer se kod ovog poreza povraćaj novca prethodno plaćenog poreza vrši samo kod nabavke dobara i usluga od obveznika koji su registrovana za plaćanje PDV. Procenjuje se da će i uvođenje fiskalnih kasa doprineti borbi protiv sive ekonomije u smislu smanjenja obima neregistrovanog prometa.

Pravila igre. Iako je regulatorna reforma već započela u nizu oblasti koje tangiraju poslovanje privrednih subjekata, zbog širine zahvata i dubine potrebnih promena potrebno je vreme i istrajnost da bi se osetila značajnija poboljšanja u opštem poslovnom okruženju. Regulatorna reforma treba da obuhvati kreiranje novih propisa, izmenu postojećih, ali i ukidanje onih koji predstavljaju prepreku privrednom razvoju, kroz maksimalno uvažavanje potreba privrede. Iako se ne odnose isključivo na mala i srednja preduzeća već na privredni ambijent u celini, rezultati ovih promena imaće pozitivan efekat i na razvoj sektor malih i srednjih preduzeća.

Prvo što treba istaći u vezi domaćeg privrednog prava, odnosno propisa kojima su regulisana «pravila igre» u domaćoj privredi, je da, kao ni u drugim oblastima, ni ovde ne postoji spisak pozitivnih propisa. Ako se uzme u obzir brzina kojom se donose i menjaju zakoni i propisi u ovoj oblasti očigledno je da

preduzetnicima nije lako da utvrde relevantne pravne okvire poslovanja, što unosi nesigurnost, dovodi do slabije primene propisa, otvara vrata korupciji i dovodi do niza drugih negativnih efekata.

Ukoliko se preduzetnik odluči za pokretanje sopstvenog biznisa, na prve probleme i poteškoće naići će već prilikom registracije preduzeća usled preterano komplikovane i duge administrativne procedure. Prema istraživanju Instituta G17 iz 2002. godine, prosečno vreme potrebno za registraciju privrednog subjekta iznosi čak 105 dana, a prosečni troškovi registracije su EUR680. Ovakva procedura osetljiva je na korupciju i gotovo je nemoguće obaviti je bez temeljne stručne pomoći, što utiče na visinu navedenih troškova. Izmjena Zakona o preduzećima i Zakona o privatnim preduzetnicima donekle su pojednostavljene procedure registracije jer je prethodna inspeksijska kontrola potrebna za otpočinjanje poslovanja zamenjena redovnom inspeksijskom kontrolom za najveći broj delatnosti, sa izuzetkom delatnosti koje se odnose na rad sa materijama opasnim i štetnim po zdravlje ljudi i životnu sredinu. Međutim, suštinske izmene i značajno pojednostavljene procedure osnivanja preduzeća, kao i snižavanje troškova osnivanja preduzeća očekuje se nakon usvajanja Zakona o registraciji privrednih subjekata. Ovim Zakonom se, pored ostalog, predviđa i izmeštanje registracije preduzeća iz Privrednih sudova, koji trenutno predstavljaju najveće «usko grlo» u postupku registracije. Predviđeno je da novi postupak registracije traje maksimalno 5 dana od dana podnošenja prijave za registraciju, a troškovi registracije za najčešći oblik preduzeća, društvo sa ograničenom odgovornošću, trebalo bi da iznosi 2.500 dinara.

Možda još značajniji problem u vezi sa otpočinjanjem poslovanja do skora je predstavljalo dobijanje građevinske i urbanističke dozvole za izgradnju objekata, sa čim se preduzetnici sreću ukoliko je potrebno da se prošire ili izgrade novi proizvodni kapaciteti i poslovni prostor. Nova zakonska rešenja doneta su u cilju da se ova procedura značajno ubrza i pojednostavi. Međutim, kao što je to slučaj sa velikim bojem novih propisa, neophodno je da prođe vreme da bi se razradila i uhodala njihova primena u praksi, tako da je prerano suditi da li je njihovim donošenjem zaista postignut cilj koji je zakonodavac želeo. U vezi sa stranim investicijama i zajedničkim ulaganjima, važeći propisi o trajnom zadržavanju državne svojine nad građevinskim zemljište svakako značajno otežavaju poslovanje. Ovo je jedan od primera reliktnosti specifičnosti domaćeg poslovnog okruženja koja je teško razumljiva stranim investitorima i, u njihovim očima, povećava rizik poslovanja.

Niz ranije postojećih problema u vezi sa prijemom, otpuštanjem i radom zaposlenih prevaziđeno je novim Zakonom o radu. Ovim zakonom uvedeni su i novi, fleksibilni oblici radnog angažovanja u skladu sa potrebama poslodavaca. Međutim, iznos poreza i doprinosa na davanja zaposlenim još uvek je relativno visok, a postupak obračuna ovih obaveza netransparentan i komplikovanom. U oblasti radnog prava potrebno je izvršiti usaglašavanje postojeće regulative, pre svega Zakona o radu sa Zakonom o radnim odnosima i ranije sklopljenim kolektivnim ugovorima, kako bi se efekat novih zakonskih rešenja lakše i sigurnije implementirao u praksi. Ovo je veoma važno pitanje jer troškovi radne snage predstavljaju značajnu troškovnu komponentu za mala i srednja

preduzeća, a neka istraživanja su pokazala da bi veliki broj preduzetnika angažovao nove radnike ukoliko bi ovi troškovi bili niži.

Uprkos stalnim izmenama poreskih propisa koje zadaju teškoće u snalaženju poreskim obveznicima, domaći poreski sistem još uvek nije u skladu sa savremenim poreskim sistemima, a nije ni jednostavan za primenu. Izmenom seta poreskih zakona tokom 2002. godine, uključujući i novi zakon o poreskoj administraciji, uneto je dosta novina, od kojih je za mala i srednja preduzeća najznačajnije smanjenje poreske stope na dobit preduzeća sa 20% na 14%, proširenje poreskih podsticaja kod poreza na dobit preduzeća za ulaganje u osnovna sredstva i zapošljavanje novih radnika, oslobađanje mazuta kao reprodukcionog materijala od poreza na promet, kao i oslobađanje računarske opreme i softvera od ovog poreza. Važna novost je i već spomenutu obaveza uvođenja fiskalnih kasa. Za preduzetnike koji nemaju status pravnog lica značajno je da je izvršena dopuna Zakona o porezu na dohodak građana čime je obezbeđen pravni osnov za pružanje poreskih podsticaja i preduzetnicima, a stopa poreza na prihode od samostalne delatnosti smanjena je sa 20% na 14%. Prelazak na sa poreza na promet na porez na dodatu vrednost je jedan od narednih koraka poreskih reformi.

Porez na promet i porez na dobit predstavljaju samo deo ukupnog fiskalnog opterećenja malih i srednjih preduzeća koja su u obavezi da, pored njih, plaćaju i lokalne komunalne takse, obaveze po osnovu rada i sl. Zato stoji na mestu ocena da je ukupno poresko opterećenje još uvek relativno visoko, a poreske olakšice nedovoljno stimulatивne za osnivanje novih malih preduzeća. Upravo u ovoj oblasti važno bi bilo uvesti jače podsticaje, pogotovo u prvim godinama poslovanja preduzeća.

Za uspešno poslovanje privrednih subjekata, pa tako i malih i srednjih preduzeća i preduzetnika, veliki značaj imaju kvalitetni propisi (i njihova efikasna primena) kojima se obezbeđuje brzo, profesionalno i nepristrasno rešavanje sporova proisteklih iz njihovog poslovanja. Stoga problemi u vezi naplate potraživanja sudskim putem prouzrokovani dugotrajnim i neefikasnim parničnim, izvršnim i stečajnim postupkom predstavljaju veoma važnu prepreku stvaranju sigurnog i uređenog pravnog okruženja poslovanja. Sporost i neefikasnost primene ovih propisa u sudskoj praksi nepotrebno povećava stopu rizika u poslovnim transakcijama i nepovoljno deluju na opšti privredni ambijent. Za sada su planirane reforme propisa kojima se uređuju stečaj i likvidacija, a sveobuhvatne reforme u ovoj oblasti od velikog su značaja za veću sigurnost poslovanja, pogotovo malih i srednjih preduzeća, koja su do sad, po ovim pitanjima, bila u znatno nepovoljnijem položaju u odnosu na velika i društvena preduzeća.

Još početkom 2001. učinjeni su značajni koraci na liberalizaciji spoljnotrgovinskog poslovanja (ukinuta je obavezna uplata depozita od 10 000 DEM za registraciju preduzeća za obavljanje spoljnotrgovinskog poslovanja, obaveza prijavljivanja zaključenih spoljnotrgovinskih poslova, obaveza plaćanja posebne takse na uvezenu robu i obaveza prodaje dela deviza NBJ). Većina kvantitativnih ograničenja u spoljnotrgovinskom poslovanju takođe je ukinuta i usvojena je

nova carinska tarifa sa znatno nižim carinskim stopama. Potpisani su i ugovori o spoljnoj trgovini sa okolnim zemljama u kojima je izvršeno dalje snižavanje carina za određene grupe proizvoda. Iako je trend liberalizacije neminovnost i pogoduje intenziviranju trgovinske razmene sa stranim partnerima, on, s druge strane, predstavlja pretnju jednom delu nedovoljno konkurentnih malih i srednjih preduzeća od jeftinih uvoznih proizvoda. S druge strane, za razvoj malih i srednjih preduzeća bilo bi značajno dodatno smanjenje carinskih stopa za uvoz opreme i polovne opreme.

Problem finansiranja. Prema najvećem broju anketa i javno iznesenih stavova vlasnika malih i srednjih preduzeća i preduzetnika o poslovnom okruženju u Srbiji, problem koji se uvek ističe kao najveći i najznačajniji jeste obezbeđenje finansijskih sredstava.

Ako se izuzme lična ušteđevina vlasnika, pozajmice od rođaka i prijatelja i drugi neformalni izvori finansiranja, dužničko finansiranje, putem bankarskih kredita, još uvek predstavlja jedini način finansiranja projekata malih i srednjih preduzeća i preduzetnika u Srbiji. Za sada ne postoji zakonski osnov, ali ni iskazano interesovanje za razvoj investicionog finansiranja, preko fondova rizičnog kapitala, usluga «business angel-a» itd.

Iako mala i srednja preduzeća čine značajnu ciljnu grupu za bankarski sektor u razvijenim zemljama, u situaciji još uvek nerazvijene konkurencije na finansijskom tržištu i relativno niskih iznosa depozita nakon gubitka poverenja građana u bankarski sistem tokom devedesetih godina (koje se postepeno, ali sporo vraća), domaće banke ne pokazuju značajno interesovanje za finansiranje sektora malih i srednjih preduzeća, pogotovo onih koji se nalaze u početnoj fazi razvoja. Usled visokog rizika uslovi kreditiranja su dosta nepovoljni, čemu doprinosi i nedostatak iskustva banaka i metodologija prilagođena kreditiranju malih i srednjih preduzeća. Shodno tome, veoma mali broj banaka u ovom trenutku nudi kredite za mala i srednja preduzeća, pogotovo iz sopstvenih sredstava. Raspoloživi krediti iz sopstvenih sredstava po pravilu su, još uvek, kratkoročni i veoma skupi. Zapravo, jedini značajni kreditni potencijali na koji mala i srednja preduzeća mogu da računaju nalazi se kod Fonda za razvoj Republike Srbije i banaka koje plasiraju kredite iz donatorskih sredstava ili inostranih kreditnih liniji.

Banke često navode da domaći preduzetnici još nemaju potrebno znanje i poslovno iskustvo u vezi postupka apliciranja za kredit, odnosno da ne znaju kako da prezentuju svoje poslovne ideje u formi biznis plana kako bi mogli da konkurišu za kredit. Iz tog razloga priprema kreditnog zahteva traje dugo i prilično je skupa jer preduzetnici moraju da angažuju konsultante za pripremu potrebnih dokumenata za banku, pre svega izradu biznis plana. Međutim, dobrih projekata ima, što potvrđuje broj pozitivno ocenjenih poslovnih planova koji često više puta premašuje broj odobrenih kredita.

Najveće probleme u obezbeđivanju potrebnih finansijskih sredstava imaju preduzetnici kao i preduzeća koja tek započinju poslovanje. U ovom trenutku, gotovo je nemoguće obezbediti bankarski kredit za start-up. Takođe, politika banaka je da najčešće uopšte ne odobravaju kredite preduzetnicima koji nemaju

status pravnog lica. Kao jedno od mogućih rešenja problema finansiranja preduzetnika i početnika navodi se razvoj mikrofinansiranja preko nebankarskih organizacija, za koje postoji određeno interesovanje stranih donatora. Ovakav način mikrofinansiranja koji se, uz pomoć donatora, već razvio u mnogim zemljama u tranziciji, još uvek nije zakonski dozvoljen u Srbiji. Različiti su razlozi za i protiv ovakvog načina mikrofinansiranja. Krediti kod mikrofinansiranja po pravilu su kratkoročni, znatno skuplji od bankarskih i odobravaju se samo za male iznose, ali je procedura za njihovo odobravanje brža i jednostavnija od bankarske, a kriterijumi za odobravanje blaži.

Očigledno je da se veliki deo problema u vezi obezbeđenja potrebnih finansijskih sredstava u bliskoj vezi sa problemima u bankarskom sektoru i na domaćem tržištu novca i kapitala koje nije dovoljno razvijeno i konkurentno. Reforme koje se odvijaju u bankarskom sektoru, usmerene na regulaciju poslovanja banaka, veoma su značajne za podsticanje domaćeg i inostranog investiranja koje treba da obezbedi veću raspoloživost i bolje uslove kreditiranja preduzeća. Prepreku za razvoj finansijskog sektora svakako predstavlja i nedostatak zakona u ovoj oblasti kojima bi se uredilo finansijsko tržište i pitanje investicionih fondova. Međutim, jedan od glavnih problema predstavlja još uvek nizak nivo štednje koji značajno limitira kreditnu sposobnost banaka.

Nedostatak kredita i nepovoljni kreditni uslovi predstavljaju, međutim, samo deo problema preduzetnika prilikom obezbeđivanja finansijskih sredstava, jer veliki broj odobrenih kredita ostaje nerealizovan usled problema oko sredstava obezbeđenja. Zbog velikog rizika i teške i dugotrajne procedure naplate potraživanja, za odobrenje kredita često se traže sredstva obezbeđenja u visini čak i trostrukog ili četvorosturkog iznosa kredita. Pri tom, česti su slučajevi u praksi da banke uopšte neće da izdaju garancije na osnovu hipoteka na nepokretnosti locirane u najnerazvijenijim područjima Srbije. Nedostatak sredstava obezbeđenja dodatno komplikuje još uvek nesređeno stanje u zemljišnim knjigama na najvećem delu teritorije Srbije. Usled toga, čak i legalni objekti ne mogu biti iskorišćeni za hipoteku. Osnivanje Garancijskog fonda koji će pružati kreditorima garancije za jedan deo odobrenog kredita malim i srednjim preduzećima i preduzetnicima sa dobrim projektima i nedostatkom sredstava odezbeđenja trebalo da ublaži ovaj problem. Garancijski fond će, zapravo, preuzimati deo rizika banaka pa može dovesti i do određenog snižavanja kamatnih stopa, tako da veliki broj preduzetnika sa nestrpljenjem očekuje da ova institucija otpočne sa izdavanjem garancija.

Pozitivni pomaci u vezi sa finansiranjem napravljeni su i donošenjem zakona tokom 2003. godine kojima se otvara veći prostor korišćenja finansijskog lizinga i zaloga na pokretnoj imovini, koji tek treba da pokažu prve značajnije rezultate u praksi.

3. ZAKLJUČAK

Ekonomski potencijal i značaj malih i srednjih preduzeća za privredni razvoj Srbije sve više se naglašava, a uslovi njihovog poslovanja i opšte poslovno

okruženje se postepeno transformiše donošenjem novih propisa, sređivanjem stanja u privredi kroz proces privatizacije, ali i preduzimanjem prvih planskih aktivnosti od strane države usmerenih direktno na pomoć razvoju preduzetništva. Međutim, ovo je tek početak posla i dosta vremena će proteći dok se ne stvore pravi uslovi za brži razvoj ovog sektora. Vlasnicima i zaposlenim u malim i srednjim preduzećima ostaje nada da će podrška ovom sektoru biti sve manje deklarativna, a sve više konkretna i da će se, makar i za 4 godine, stvoriti ambijent za koji će moći da se kaže da doista omogućava razvoj «održivog, međunarodno konkurentnog i izvoznog orijentisanog sektora malih i srednjih preduzeća i preduzetništva» u Srbiji (navodi iz Strategije razvoja malih i srednjih preduzeća i privatnog preduzetništva 2003-2007 koju je Vlada Republike Srbije usvojila u januaru 2003. godine).

LITERATURA:

1. Grupa autora: «Koliko košta da imate biznis u Srbiji?», Beograd 2002
2. Grupa autora: «Deregulacija i unapređenje poslovne klime», Beograd, 2002
3. Jacobs & Associates : «Improving the Regulatory and Administrative Environment for Private Sector Development », Belgrade 2002
4. "Strategija razvoja malih i srednjih preduzeća i privatnog preduzetništva 2003-2007", Beograd 2003
5. Medium index – Gallup: Istraživanje privatnih preduzetničkih jedinica, Beograd 2002